

Llívia: la torna i l'excepció

AGUSTÍ ALCOBERRO · UNIVERSITAT DE BARCELONA

Guerra moderna i relleu d'hegemonies

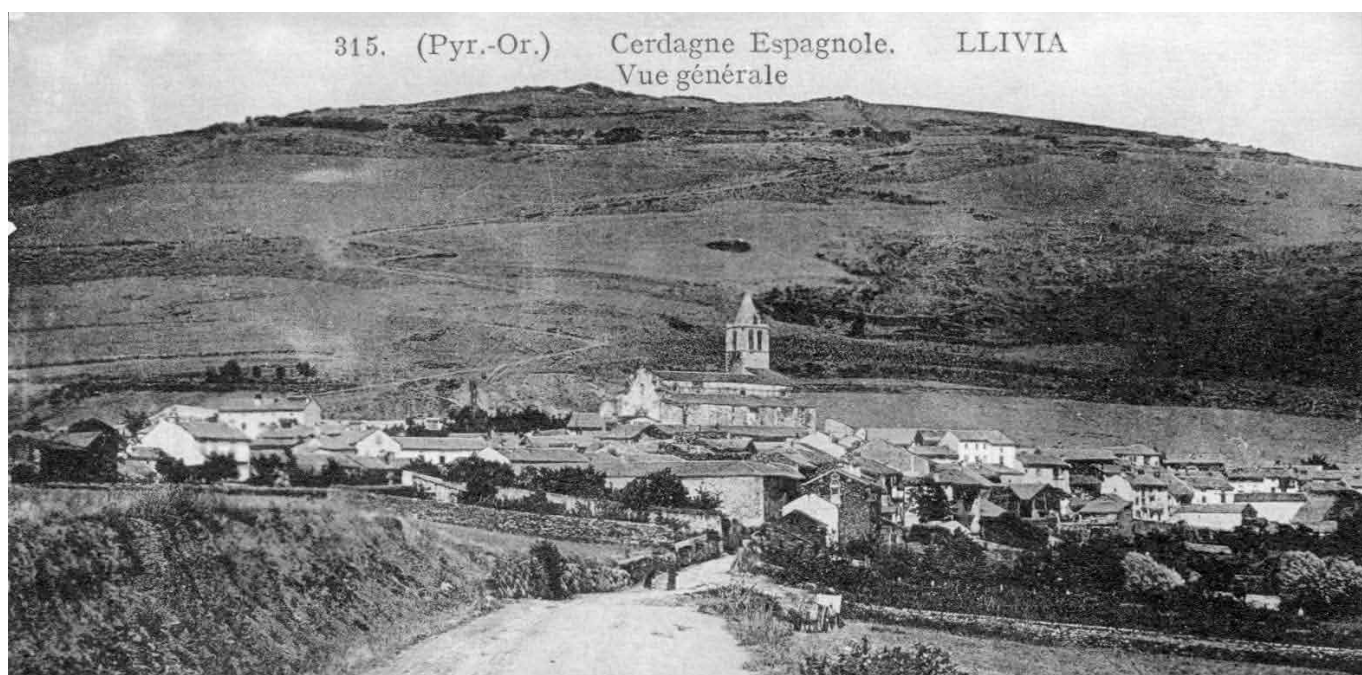
La formació dels estats moderns europeus, a partir de la fi del segle XIV, es fonamentà en el naixement de la guerra d'estat i de l'impost d'estat. En un context tecnològic nou, caracteritzat per l'aparició i el desenvolupament de l'artilleria i les armes de foc, la vella guerra feudal, que mobilitzava unes poques desenes de cavallers, va donar pas a una nova guerra, que esdevingué progressivament permanent i massiva. La Guerra dels Trenta Anys (1618-1648) o la Guerra de Successió d'Espanya (1702-1715) van mobilitzar ja centenars de milers d'homes i es van obrir alhora en múltiples fronts, a Europa i a les colònies americanes; aquella darrera contesa es va saldar amb 1.200.000 morts. En paral·lel, la cavalleria va cedir el protagonisme a la infanteria, formada per cossos mercenaris. La creixent precisió i potència de foc de l'artilleria va obligar a modificar els sistemes de defensa, les fortificacions i les estratègies dels setges. La massiva mobilització de soldats va generar nous conflictes socials, en especial vinculats a la problemàtica dels allotjaments, i va multiplicar la pressió fiscal i les protestes contra la rapacitat i la violència dels Estats.

Com ja va assenyalar en el seu moment l'historiador Josep Sanabre, la Guerra dels Trenta Anys i la seva continuació a Catalunya, la Guerra dels Segadors

(1640-1659) van enfrontar les monarquies de França i d'Espanya per l'hegemonia d'Europa. I la seva conclusió, les Paus de Westfàlia (1648) i dels Pirineus (1659), en van certificar el relleu. Durant un segle i mig, la dinastia dels Habsburg, o Àustries, en la seva doble branca de Madrid i de Viena, havia acaronat la possibilitat d'esdevenir una "monarquia universal", és a dir, un entramat polític que dominés la totalitat de la cristiandat i aspirés al control del món. A partir de 1659, aquest objectiu va passar a mans de la França de Lluís XIV –i va estar a punt de fer-se realitat el 1700 quan el seu nét, Felip V, va esdevenir rei de l'atrotinat però en tots els sentits enorme imperi hispànic.

La concreció del Tractat dels Pirineus

El Tractat dels Pirineus, signat el 7 de novembre de 1659, va confirmar l'hegemonia francesa i l'eixamplament de les seves fronteres sobre antics espais de domini hispànic. Com és sabut, la seva conseqüència més important va ser la mutilació de Catalunya, amb l'annexió dels comtats de Rosselló i Cerdanya a França. Però la concreció d'aquesta mesura no suposà aleshores un acord tancat, ni anava a resultar gens fàcil. Quan el 23 de març de l'any següent es van reunir a Ceret els dos comissaris francesos i els dos comissaris hispànics nomenats com a conseqüència del tractat per dissenyar

la nova línia de frontera, les discrepàncies es van fer evidents. Les diferències començaven ja en el mateix text signat. L'article 42 proclamava, en la seva versió espanyola, la voluntat d'establir la divisió dels regnes d'Espanya i França als Pirineus, "que comunemente han sido siempre tenidos por división de las Españas y de las Galias". La versió francesa, però, substituïa "comunemente" per "ancienement" ("antigament").

I aquesta no era una qüestió menor. La versió espanyola permetia presentar com a argument d'autoritat les divisions medievals, que suposaven, per exemple, reivindicar la vinculació respectiva del Vallespir i el Conflent als comtats de Besalú i de Cerdanya. Per contra, la versió francesa remetia invariablement a la divisió en època romana entre Hispània i Gàl·lia.

A més, França comptà aleshores amb un comissari particularment preparat. Pierre de Marca, arquebisbe de Tolosa de Llenguadoc, havia estat durant els anys centrals de la Guerra dels Segadors intendent general, i de fet home fort, de la corona francesa a Catalunya. Marca, a més, havia acumulat un gran nombre de llibres sobre geografia i història de Catalunya, entre els quals destacava la biblioteca de l'historiador i jurista Jeroni Pujades. La ingent quantitat d'informació de què disposava, utilitzada al servei dels arguments francesos, va donar lloc alguns anys després a la seva obra *Marca Hispanica, sive limes Hispanicus*, publicada a París el 1683.

En síntesi, la reflexió geogràfica iniciada al segle XV reconeixia una triple línia d'accés a la Mediterrània per part de l'eix pirinenc: al sud, la que es tancava al cap de Creus; al nord, la serralada de les Corberes; i, entre una i altra, la serralada de les Alberes. Marca inicià el seu argumentari tot afirmant que la frontera històrica entre la Gàl·lia i Hispània era la primera. Això hauria suposat l'annexió a França, entre altres, del monestir de Sant Pere de Rodes o de la vila de Llançà –i també, a la banda occidental, de l'Alt Urgell i el comtat de Castellbò.

En una altra ocasió hem remarcat la important reflexió geogràfica moderna realitzada en paral·lel a Catalunya, que justificava la catalanitat dels comtats. Aquesta línia arrenca ja al segle XV amb el cardenal humanista Joan de Margarit, que va ser bisbe d'Elna i de Girona, i va tenir una àmplia continuïtat entre els geògrafs de la fi del segle XVI (Francesc Calça, Onofre Manescal, Pere Gil, ...), i també entre els autors rosse-

llonesos, com Francesc Comte i Andreu Bosch. Però convé remarcar aquí que, a diferència del que s'esdevingué amb Pierre de Marca, els seus arguments (geogràfics, filològics, històrics i arqueològics) no van ser tinguts en compte aleshores pels comissaris hispànics. En aquestes circumstàncies, la concreció de la nova frontera va afavorir clarament als interessos francesos.

O no: perquè restava encara una última sorpresa.

Llívia, l'excepció

La terminologia jurídica habitual a Catalunya per referir-se als ens municipals, o "universitats" diferenciava tres realitats jurídiques: ciutats, viles i llocs. "Ciutats", de fet, ho eren només aquelles que tenien bisbat. Per aquest motiu, per exemple, Perpinyà era una vila, tot i ser la segona localitat més poblada del país (la seu del bisbat corresponia a Elna). Però entre viles i llocs les diferències eren més precises, i abastaven àmbits diversos com la forma del govern municipal o les seves competències.

L'article 42 del Tractat dels Pirineus esmentava que passarien al rei Cristianíssim els "países, villas, plazas y castillos, burgos, aldeas y lugares de que se componen dichos condados y veguerías de Rosellón y Conflent", i que "las veguerías, villas, plazas, castillos, burgos, aldeas, lugares y países de que se componen dichos condados de Cerdaña y principado de Cataluña" restarien en mans del rei Catòlic. El treball de la comissió d'experts havia conclòs el 31 de maig de 1660 que un total de 33 pobles de l'Alta Cerdanya passarien a mans de França.

I en aquest punt allò que ni la història ni la geografia no havien pogut aturar ho va modificar la filologia. El nou redactat parlava de "villages", és a dir, de pobles, o llocs. I Ceret era una vila, "une ville", com va remarcar el jurista Miquel Salvà, comissari hispànic. Heus aquí l'origen de l'excepcionalitat de Llívia, que França va acabar admetent el 12 de novembre de 1660, un any després de la signatura del Tractat dels Pirineus.

Al capdavant, Llívia esdevenia la torna d'un bon negoci per a França. L'excepcionalitat cerdana, però, l'obsessió dels estats per traçar fronteres i línies allí on la natura és oberta, posava les bases per a un permanent negoci del contraban –i per a una relació humana intensa en tots els sentits, com han documentat entre altres l'antropòleg Peter Sahlins i l'historiador Òscar Jané.